

Eddig csak a Népfőiskolákon tanítókról szóltam. De tudni kell, hogy privát és egyéb nyelviskolákon, valamint vállalatoknál, akik Magyarországon is jelen vannak, folyik magyar nyelvtanítás. Az ott tanítókat sem segíti senki, összefogásuk és továbbképzésük megoldatlan.

Nagyon köszönöm Tverdota György úrnak, hogy a konferenciára meghívott és lehetőséget adott gondolataim elmondására.

Minden kollégám nevében kérem Önöket, segítsenek nekünk, hogy kultúránk ismeretét eredményesen tudjuk továbbadni minden, Magyarország és a magyar nyelv iránt érdeklődőnek!

Tudományigazgatási és szervezeti kérdések

GÁL ANDRÁS LEVENTE

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelettel és szeretettel köszöntöm mindnyájukat. Köszönöm szépen a meghívásukat. Bár az Oktatási Minisztérium (OM) igazán sokszor, gyakran éles kritikával szólítottatott meg, én élvezettel hallgattam Önöket. Hiszem ugyanis, hogy csak az olyan konferenciáknak és értekezleteknek van értelme, ahol ha csapongva is, de valóban felszínre jönnek azok a kritikai meglátások, észrevételek, és javaslatok, amelyek az igazgatást, ami szükségszerűen bizonyos értelemben a stabilitásra törekszik, egyfajta nyugalom irányába kíván haladni, felélesztik, felrázzák, hogy gyorsabban, hatásosabban oldja meg a feladatait.

Bizonyos szempontból nehéz helyzetben vagyok, mert ezen a *beszélgetésen*, valamilyen szinten, három műfaj, három különböző súlyú vitalelem keveredett, amelyek egyidejű tárgyalása szétfeszítené e konferencia kereteit:

– Értekezleti stílusban kerültek elő azok a konkrét esetek, amelyeket orvosolni kell, és fogalmazódtak meg olyan konkrét javaslatok, amelyeket mérlegelni kell;

– Talán a konferencia címéhez legközelebb álló módon szóltak a hungarológiáról, mint interdiszciplináris tudományról: mit értünk e fogalom alatt, az hogyan fejleszthető tovább;

– Harmadrészben pedig szigorúan és szűken vett tudományszervezeti, tudományigazgatási kérdésekkel foglalkoztak.

Engedjék meg, hogy én majd elsősorban a tudományigazgatási és szervezeti kérdésekre koncentrálnak. Nem érzem ugyanis arra hivatottnak magamat, hogy itt olyan kérdésekre válaszoljak, amelyekre a feleletet az e konferenciát követő további viták adhatják meg. Fontosnak tartom ugyanakkor, hogy e disputáknak legyenek fórumai. Én, az OM nevében, annak közigazgatási államtitkáráként felelősséggel ígérem Önöknek, hogy megteremtjük ezeket a fórumokat, és közös lehetőségünk lesz, egy idő után, e viták lezárására is. A hungarológia körüli eszmecserek, vitakozások engem kísértetiesen emlékeztetnek a doktori képzésben, az Akadémia környékén, egy-egy tudományterületen belül a tudományági vitákra, amelyek szintén konstruktívak voltak, de egyben végeláthatatlanoknak is tűntek. Úgy gondolom, hogy az igazgatás a maga logikája szerint, a doktori képzés vitáihoz hasonlóan, a hungarológia körüli polémiát is egyszerűen fogja lezárni, és megpróbálja igazgatási, költségvetési szempontból emészthető formában definiálni az egyes problémákat, és a megoldási módjukat. Ez érdekeket sérthet, újságcikkeknek szolgálhat témájául. Én megértésüket kérem, és örömmel osztom az Önök álláspontját, hogy jelenleg a „növekedés” válsága áll fenn, amelyet nem könnyű kezelni, de ígéretesebb feladat, mint ha a háttérbe kerülést kellene ellensúlyoznunk. E „növekedési” válságban is vannak ciklusok, amelyeket sorban le kell zárni. Itt az ideje, hogy most véget érjen az az időszak, amelyet a *hungarológia fogalmának* a meghatározása jellemzett. A felvetett javaslatokra, panaszokra, a „rémségek tárházára” stb. nem kívánok kitérni. Ha kívánják, az OM írásban válaszol a kérdéseikre, amelyeket megfelelő fórumon megvitathatunk. Egy azonban bizonyítható *tény*: az *OM* az erején felül, a korábbi időszakokhoz képest más források átcsoportosításával *megnövelt összeggel, koncepciózusabban* gondozza a *határon túli magyar oktatás* ügyét.

Természetesen a kritikájukat fogadjuk, de nem titkolom az álláspontomat, miszerint a megfogalmazott kritikai véleményük hangsúlyeltolódástól szenved.

Engedjék meg, hogy most rátérjek *hozzászólásom lényegére*: Hol helyezhető el a hungarológia az oktatási, az igazgatási, vagy tágabb értelemben, a kormányzati struktúrán belül?

Arató György kolléga szolt arról a nehéz, lassú folyamatról, amelynek során a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM) kettévált a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumává (NKÖM), és az Oktatási Minisztériummá (OM).

Én jelentem Önöknek, hogy ez a folyamat lezárult. Most jutottunk el addig, hogy a két minisztérium átfedésben lévő feladataiban az eljárási és a döntési kompetenciák egyértelműen meghatározhatók, az egyes feladatrendszerek minisztériumonként egy-egy háttérintézményi körhöz rendeltek, s nyilvánvalóvá vált a tárcaközi koordináció szükségessége. Örömmel tájékoztatom a konferenciát arról, hogy a kulturális diplomácia négy, egymástól elütő, de azt alapjaiban meghatározó hálózatát felügyelő vezetők egyeztető testületet hoztak létre. E munkában közreműködtek a Külügyminisztérium képviselői, Entz Géza főigazgató úr, a NKÖM képviselőjében, az OM minden érintett vezetője, továbbá Sieglér András úr, az OM kutatási-fejlesztési Helyettes Államtitkárságának nemzetközi főosztályvezetője, a TÉT-attasé rendszer felelős működtetője. A testület résztvevői megállapodtak abban, hogy szeptember végéig az egyes minisztériumok egymás között tisztázzák és pontosítják az eljárási szabályokat, a feladat- és hatáskör megosztásokat. Önök joggal vethetik fel, hogy 1998 nyara, az új kormányzati struktúra felállása óta, miért kell várni 2000 őszéig arra, hogy az érintett kormányzati tényezők e tekintetben is rendezzék végre vitás ügyeiket. Időközben kisebb módosítások történtek ugyan, de megnyugtató megoldás valóban csak a közeljövőben születik. Biztató legyen mindnyájunk számára, hogy most már belátható időn belül rendeződik a külképviseleteknek, a nyelvi lektorátusoknak, a TÉT attaséknak, csakúgy, mint a kulturális intézeteknek egymáshoz való viszonya; a kormányzati szférán belül pedig szervezetté válik az együttműködés a különböző minisztériumi főosztályok, a szakmai főosztályok és az igazgatási vagy funkcionális főosztályok között. Ennek a folyamatnak a végére a feladatmegosztás, és az együttműködés döntő eleméhez jutunk, amely rendezettséget, és így ellenőrizhetőséget jelent, s amelynek az eredményével számos kritikát megelőzhetünk.

A vita során konkrét javaslatok hangzottak el arról, hogy az OM-ben a hungarológia ügye milyen igazgatási besorolásba kerüljön. Bocsássanak meg nekem, de úgy érzem, az értekezlet szereptévesztésbe került. Az OM szervezetét, és általában az államigazgatás rendjét alaposabban kellene ismerni ahhoz, hogy egyértelműen állásfoglalás születessék arról, mintegy jelszóként zászlóra tűzve azt, hogy a hungarológia számára a kizárólagos gyógyír az lehet, ha vele főcsoportfőnökség foglalkozik. Akik régóta dolgoznak az igazgatásban, jól tudják, hogy egy minisztériumban vagy a kormányzati közegben mennyire nem ettől függ egy ügy súlya és reprezentáltsága. Helyettes államtitkárság is lehet súlytalan és kiüresedett; jó vezető mellett ugyanakkor egy főosztály vagy egy osztály is ren-

delkezhetsen olyan érdekvényesítő képeességel, szerepeljen az költségvetési vitában, vagy tárcaközi egyeztetésen, amelynek a hatásossága messze meghaladja adott esetben egy helyettes államtitkárságét. Önöknek joguk van tudni, és az adott helyzetben vitatni az OM szervezeti felépítését, és az egyes felügyeleti területek közötti feladatmegosztást. Az OM a legutóbbi átszervezések után hat helyettes államtitkárságra tagolódik. Ezek között oszlanak meg az oktatási miniszter feladat-és hatáskörébe tartozó ügyek. Nem mentség, de néhány megszüntetendő jelenségre magyarázat lehet, hogy az OM-ben több mint 600 köztisztviselő dolgozik, s így az OM méreténél fogva annak egyfajta tehetetlenségét is tapasztaljuk. Ehhez járul még, hogy a Minisztériumhoz több mint 80 háttérintézmény kapcsolódik. Ezek önálló költségvetési szervek, vagy közhasznú társaságok, vagy közalapítványok. Közülük kettő a hungarológia szempontjából különösen érdekelt: a sokat emlegetett Nemzetközi Hungarológiai Központ (NHK), és a Magyar Nyelvi Intézet (MANYI), amely a Nemzetközi Előkészítő Intézetből és a korábbi Kodolányi Intézetből alakult.

Tudvalevő, hogy a rendszerváltást követően kormányzati ciklusoktól függetlenül ellentétes tendenciák érvényesültek: folyamatosan jöttek létre új és új háttérintézmények, alapítványok; ugyanakkor az MKM néha megfedkezett egy-egy alapítványáról, alapítványi jogairól; az OM a költségvetési szerveket, mint történelmi hagyatékot fogadta el.

Ez a kormányzati ciklus az OM-ben is alapvető szemléletváltást hozott. Én azt hiszem, és reményeim szerint a jelenlévő intézményvezetők is megerősítenek ebben, hogy az OM igazgatási szempontból másként viszonyul a háttérintézményeihez. Az a háttérintézményi kör, amelyben közel 3000 szakember dolgozik, az OM közvetlen felügyeleti jogkörébe került. Ennek az egyik következménye pontosan az, hogy folyamatosan értékeljük a tevékenységüket, munkájukból a felesleges párhuzamosságokat igyekszünk mielőbb kiszűrni, és úgy alakítjuk feladataikat, hogy a háttérintézmények teljes körűen kiegészítsék egymást. Az OM azon dolgozik, hogy azokat a háttérintézményeket, amelyek az egyetemes magyarság, a magyar nyelv, és a hungarológia ügyéért dolgoznak, szorosabb minisztériumi háttérigazgatáshoz kösse, tudatosabban segítve őket különös gondot fordítson működésük eredményességére.

Magam sajnálom a legjobban, hogy nem tudom visszautasítani az itt elhangzott kritikákat az OM munkáját illetően: van határidőcsúszás, egyes kérdésekre a Minisztérium pontatlanul, nem kellő szakszerűséggel, és többször, ráadásul nyugősen válaszol stb. Nem ígérhetem, hogy a jövőben ilyen, és ehhez hasonló hibák nem fordulhatnak elő. Az azonban

Önök is jobb kilátásokkal biztathatja, hogy az OM vezetői közvetlenül irányítják az Önök által vezetett intézményeket.

Nem akarok udvariatlan lenni, de egyértelművé szeretném tenni az álláspontomat abban a tekintetben, hogy milyen szintű legyen a hungarológia igazgatási hovatartozása. Véleményem szerint, ahogyan percekkel korábban említettem, sokféle nevet lehet kreálni, és többféle szintre lehet helyezni a hungarológia, és a NHK felügyeletét, de a hungarológia, és a NHK jövőjét alapvetően nem ezek határozzák meg. Sürgősen, ha csak időlegesen is, le kell zárni a hungarológia, mint tudományág, fogalma körüli vitákat, a kialakult és rögzített fogalom tartalmának megfelelően prioritásokkal kell meghatározni a hungarológia fejlesztésének irányát, és főbb feladatait. Ez Önökre vár. Az OM-nek pedig az egyes feladatokhoz megfelelő forrásokat kell rendelnie, és gondoskodnia kell a NHK és a teljes hungarológiai hálózat zavartalan működéséről. Nem szeretném figyelmen kívül hagyni azt a kritikus felvetésüket, hogy az OM rendezze a hungarológia igazgatási felügyeletét. Abból kell kiindulnunk, hogy a hungarológia a Kiss Ádám helyettes államtitkár úr által vezetett Felsőoktatási és Tudományos Ügyek Helyettes Államtitkárságához került, és ott a felügyelete meg van oldva. Így ez a helyettes államtitkárság felügyeli, mint háttérintézményt, az NHK-t is. A hungarológia és az NHK a minisztériumi struktúrában főosztályi szinthez rendeltetett. Ennek a konferenciának a feladata, hogy gondjaikat sorba szedve, a hungarológia tervezett és szükségszerű fejlődése által felvetett igényeket megfogalmazva tegyen konkrét javaslatot arra, hogy az OM a Szervezeti és Működési Szabályzatának a módosításakor megfelelő megoldást találjon a hungarológia igazgatási gondjainak a megoldására. Számomra azonban továbbra sem az az egyetlen üdvözítő megoldás, ha a hungarológiát egyfajta helyettes államtitkárság szintjére emeljük. Megerősítenek ebben az álláspontomban azok a kritikák, amelyek a hungarológiát nem kívánták igazgatási ügyé degradálni, hanem szakmai szervezetben gondolkodva, a hungarológiai feladatok megoldásába, szervezésébe stb. civil szervezetek bekapcsolását is felvetették. Nekem szimpatikusabb ez a modell, amely a hungarológia gondozását a szűken vett minisztériumi szervezeten kívüli feladattá teszi. Ez „inter face” jelleget kölcsönözhet az intézménynek, lehetővé teszi bizonyos közvetítő, tájékoztató funkció ellátását is. Ennek az intézménynek a bázisa lehet a NHK, amely kellő személyi állományfejlesztéssel, megfelelő költségvetési támogatással ki tudja alakítani ezt a javasolt, növekvő feladat- és hatáskörű intézményt.

Megismétlem azonban, hogy ez a vita nyitott, én szívesen veszek minden jó tanácsot. Várom a konferencia javaslatait.

Nem kívánok minden észrevételre kitérni, egyben azonban biztosan egyetértünk: meg kell szervezni a szakma és a közigazgatás egymásra találását. Többen úgy vélték, hogy e két műfajú feladat szintetizálására autentikus fórum a Hungarológiai Tanács. Annak ellenére, hogy sokan a fejüket csóválják, én egyetértek ezzel az állásponttal. Véleményem szerint ugyanis, a hungarológia sok-sok irányzattal bíró tudományág, nem pedig foglalkozási ág. Ahhoz, hogy ezek az irányzatok találkozzanak, akár ütközzenek egymással, nem annyi hungarológiai tanácsra van szükség, ahány irányzat létezik, mint az egyes foglalkozási ágakban működő érdekérvényesítő szervezetek esetében. Legyen a *Hungarológiai Tanács*, ahol a különböző hungarológiai nézeteket vallók találkoznak egymással, és kellő türelemmel, bölcsességgel vitatják meg közös dolgaikat. Az igazgatás meghallgatja ezeket a vitákat és levonja a maga számára azokat a konzekvenciákat, amelyek reá tartoznak. Jogászként csak megjegyzem, mert a sokféle nézet egyidejű létezésére eklatáns példa akár a polgárjog, akár a büntetőjog: ahány jogász, annyi a vélemény egy és ugyanabban a kérdésben. Úgy tudom, ez valamennyi, még az egzakt tudományokra is jellemző állapot, amely nem hátráltatja, hanem előre lendíti a tudományokat. Nem nóvum tehát az, ami a hungarológiában tapasztalható.

Még egy fontos elemet emelek ki, amely a konferencián nem kapott kellő hangsúlyt, de véleményem szerint nagyon fontos. Itt hangzott el, hogy a hungarológia tevékenységi körét nem szabad leszűkíteni a lektorátusok kérdéseire. Én ezt szeretném aláhúzni. A tegnapi egyeztetések eredményeként, ennek az értekezletnek az az üzenete nagyon fontos az OM számára, hogy a hungarológiáról tárgyalván evidens módon a lektori hálózat is szóba kerül ugyan, de a hungarológia magában foglalja a magyart, mint idegen nyelvet; a magyart, mint a magyar kultúra üzenetét, a magyar hagyományok közvetítőjét. A hungarológia tehát számunkra nemcsak az oktatás, az egyetemi képzés, hanem a valós magyarságkép kialakulása szempontjából lényeges. Tegnap éppen arról beszélünk Tverdota igazgató úrral, hogy az összetettségében, sokoldalúságában értelmezett hungarológia a Hungarológiai Központnak tág kibontakozási iránya lehet, amely adott esetben újabb szervezeti fejlődést is eredményezhet. Valóban én azt hiszem, hogy ezt a rendszert ilyen értelemben nyitottá kell tenni. Jogosan vethető fel az, hogy a lektorátusokat illetően néhány intézkedés elmaradásával lehetőségeket szalasztunk el, de azt is lássuk, hogy a hungarológiában nagyságrendekkel nagyobb lehetősége-

ink vannak, ha nemcsak a lektorátusokra, vagy a lektori álláshelyekre koncentrálunk.

Végül, de nem utolsósorban, röviden szólnom kell egy, számunkra nagy kihívást jelentő problémaköréről. Több hozzászóló érintette a „szórvány” kérdést, én pedig említettem a magyar nyelvű intézetek gondolatát. Szeretném felhívni a figyelmüket arra, hogy a magyar közigazgatás paradigmaváltást hajt végre a határon túli magyarsághoz való viszonyában, amely jól nyomon követhető a Magyar Állandó Értekezlet tevékenysége révén, és a státustörvény vitáinak a során. A magyar államnak az a szándéka, hogy a határon túli magyarsággal kapcsolatban a korábbinál tudatosabban végrehajtott nemzeti megmaradás segítése által tesz eleget az alkotmányos kötelezettségének, a határon túli tömbmagyarság és a szórványban élő magyarság történetében új fejezetet nyit. Úgy vélem, hogy ez a folyamat a hungarológia, mint tudomány, és a hungarológia, mint szakma számára is a kibontakozás tág terét adja.

Befejezésül ígérem Önöknek, hogy ha nem is hallgatom végig a konferencián készült magnószalagokat, a hozzászólásokat átnézem, tanulmányozom a kritikákat, és közülük a jogos bírálattal illetett bajokat kollégáimmal együtt orvosoljuk és intézkedésünkről tájékoztatjuk Önöket. Köszönöm, hogy módom volt a hungarológiáról az OM álláspontját kifejteni. Az arcokon látszó kétely, vagy a kétellyel keveredő fáradság számomra azt mutatja, hogy nem tudtam mindenkit megnyugtatni. Úgy gondolom azonban, hogy annak rendje és módja szerint, ez a vita írásos párbeszédben, levélváltásokban tovább él. Az OM nem gögös igazgatás, hanem együtt gondolkodó partner kíván lenni úgy, hogy álláspontjának a helyességét a döntéseinek eredményei igazolják, vagy cáfolják.

Köszönöm a figyelmüket.

A hungarológia helyzete – Moszkvából nézve

GORETITY JÓZSEF

A *Hungarológia* 2000/1–2. számában és a Nemzetközi Hungarológiai Központ szervezte (hagyományossá vált) augusztusi hungarológiai tanácskozáson meglehetősen sok (talán túl sok) szó esett a hungarológia fogalmáról, így a jelen írásban én már csak egy apró megjegyzést kívánok ehhez a parttalannak tetsző vitához hozzáfűzni. A hungarológia – mindamellett, hogy nyilvánvalóan fontos elméleti kérdések merülhetnek